NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI
ILMIY AXBOROTNOMASI, [2026-6]
ISSN:2181-1458
ISSN:2181-0427

13.00.00-PEDAGOGIKA
journal.namdu.uz
PEDAGOGICAL

MA'NAVIY-AXLOQIY TARBIYAGA OID O'ZBEK PEDAGOG-OLIMLARI QARASHLARINING ILMIY-METODOLOGIK TAHLILI

Fayzullayeva Gulnoza Kamolovna
Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi
milliy instituti mustaqil tadqiqotchisi
E-mail: Fayzullayeva gulnoza 10@gmail.com

Annotatsiya. *Ushbu maqolada ma'naviy-axloqiy tarbiyaga oid o'zbek pedagog-olimlarining ilmiy qarashlari ilmiy-metodologik jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda ma'naviy-axloqiy tarbiyaning nazariy asoslari, uning shaxs kamolotidagi o'rni hamda milliy pedagogik tafakkur rivojidagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, o'zbek pedagog-olimlarining ma'naviy-axloqiy tarbiya mazmuni, tamoyillari va metodlariga doir ilmiy yondashuvlari qiyosiy tahlil qilinib, ularning zamonaviy ta'lim-tarbiya jarayonidagi metodologik ahamiyati ochib berilgan. Tadqiqot natijalari ma'naviy-axloqiy tarbiya tizimini takomillashtirish, milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligini ta'minlash hamda pedagogik faoliyat samaradorligini oshirishga xizmat qilishi asoslab berilgan.*

Kalit so'zlar: *ma'naviy-axloqiy tarbiya, ilmiy-metodologik tahlil, o'zbek pedagog-olimlari, pedagogik meros, tarbiya nazariyasi, milliy qadriyatlar, umuminsoniy qadriyatlar, pedagogik qarashlar, shaxs kamoloti, ta'lim metodologiyasi, tarbiyaviy tizim, zamonaviy pedagogika.*

НАУЧНО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ВЗГЛЯДОВ УЗБЕКСКИХ ПЕДАГОГОВ-УЧЁНЫХ НА ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОЕ ВОСПИТАНИЕ

Аннотация. *В данной статье представлен научно-методологический анализ взглядов узбекских педагогов-учёных на духовно-нравственное воспитание. Рассматриваются теоретические основы духовно-нравственного воспитания, его роль в формировании личности, а также значение в развитии национальной педагогической мысли. Кроме того, проведён сравнительный анализ научных подходов узбекских педагогов-учёных к содержанию, принципам и методам духовно-нравственного воспитания, раскрыта их методологическая значимость для современного образовательного процесса. Обосновано, что результаты исследования могут способствовать совершенствованию системы духовно-нравственного воспитания, обеспечению гармоничного сочетания национальных и общечеловеческих ценностей, а также повышению эффективности педагогической деятельности.*

Ключевые слова: *духовно-нравственное воспитание, научно-методологический анализ, узбекские педагоги-учёные, педагогическое наследие, теория воспитания, национальные ценности, общечеловеческие ценности, педагогические взгляды, формирование личности, методология образования, воспитательная система, современная педагогика.*

SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL ANALYSIS OF THE VIEWS OF UZBEK PEDAGOGICAL SCHOLARS ON SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION

Abstract. *This article presents a scientific and methodological analysis of the views of Uzbek pedagogical scholars on spiritual and moral education. The study examines the theoretical foundations of spiritual and moral education, its role in personal development, and its significance in the advancement of the national pedagogical tradition. Furthermore, it provides a comparative analysis of the scholarly approaches of Uzbek pedagogical researchers to the content, principles, and methods of spiritual and moral education, highlighting their methodological relevance to the contemporary educational process. The findings demonstrate that these approaches can contribute to improving the system of spiritual and moral education, ensuring the integration of national and universal values, and enhancing the effectiveness of pedagogical practice.*

Keywords: *spiritual and moral education, scientific and methodological analysis, Uzbek pedagogical scholars, pedagogical heritage, educational theory, national values, universal values, pedagogical views, personality development, educational methodology, educational system, contemporary pedagogy.*

Kirish. O'zbekiston Respublikasida ma'naviy-axloqiy tarbiya masalasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Globallashuv, axborot makonining kengayishi va zamonaviy ijtimoiy jarayonlar sharoitida

yosh avlodda mustahkam ma'naviy immunitetni shakllantirish, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalash pedagogika fanining dolzarb vazifalaridan hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, islomiy ma'naviy meros, xususan, Qur'oni karim va hadislarning tarbiyaviy salohiyatini ilmiy-pedagogik asosda o'rganish hamda zamonaviy ta'lim jarayoniga integratsiya qilish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev ta'kidlaganidek: «**Biz farzandlarimizning tarbiyasiga bugundan e'tibor bermasak, ertaga kech bo'ladi. Bunga nimaning hisobidan erishamiz? Tarbiya, tarbiya va faqat tarbiya hisobidan**» [1]. Ushbu konseptual yondashuv yoshlarni halollik, adolat, vatanparvarlik, bag'rikenglik va mas'uliyat kabi yuksak axloqiy fazilatlar ruhida tarbiyalash zarurligini ifodalaydi. Shu bois ma'naviy-axloqiy tarbiya mazmunini boyitishda milliy va diniy-ma'rifiy meros, jumladan, hadislarning tarbiyaviy imkoniyatlaridan samarali foydalanish bugungi pedagogika fanining dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Shuningdek, Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasida ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish va yoshlarni intellektual hamda ma'naviy jihatdan barkamol etib tarbiyalash ustuvor vazifa sifatida belgilangan.

Ma'naviy-axloqiy tarbiya o'z o'rnida ma'naviy ongni bir maqsadni ko'zlab tarkib toptirish, axloqiy tuyg'ularni rivojlantirish hamda xulq-atvor ko'nikmalari va odatlarini hosil qilishdan iborat. Ma'naviy axloqiy tarbiyaning maqsadi jamiyat talablariga bog'liq bo'lib, bu talablar o'z navbatida ishlab chiqaruvchi kuchlarning rivojlanish darajasi va jamiyatda yoshlarni o'qitish va tarbiyalash ishlarining hammasi yosh avlodda ma'naviy axloq va e'tiqodni shakllantirishga, ularni Vatanga cheksiz sadoqat ruhida tarbiyalashga xizmat qilishi lozim[2]. Ma'naviyat- keng qamrovli tushuncha . Uning o'zagini muhim va asosiy tomonini odob va axloq tashkil etadi[3] .Axloq esa ma'naviyatning tarkibiy qismi sifatida shaxs kamolotining yuqori bosqichi sanaladi[4].

Har bir mamlakat ta'lim-tarbiya tizimining asosida davlat siyosati bilan belgilangan maqsadlar yotadi. Bugungi kunda ma'naviy-axloqiy tarbiya vazifalari ta'lim mazmunini yangilashni talab etmoqda. Markaziy Osiyo xalqlarining tarbiya, xususan ma'naviy-axloqiy tarbiya borasidagi nazariya va amaliy tadbirlar Beruniy, Farobiy, Ibn Sino, Mahmud Koshg'ariy, Yusuf Xos Hojib, Nasiriddin Tusiy, Jamoliddin Devoniy, Alisher Navoiy kabi mutafakkirlar asarlarida va Amir Temur tuzuklarida mukammal aks etgan. Bu buyuk bobokalonlarning madaniy-ma'rifiy va axloqiy merosi milliy pedagogikaning alohida fan sifatida shakllanishiga asos bo'ldi. Xususan, Abu Nasr Forobiy fozil jamiyatni barpo etishning asosiy sharti insonning axloqiy yetukligi va komilligi ekanligini ta'kidlab, inson faqat jamiyatda yashash va o'zaro hamkorlik orqali kamolotga erishishini qayd etadi[5; 52-55-b.]. Ushbu qarashlar shaxsning ma'naviy-axloqiy fazilatlarini shakllantirishda tarbiyaning hal qiluvchi o'rin tutishini ko'rsatadi hamda bugungi ta'lim tizimida ma'naviy-axloqiy tarbiyani takomillashtirishning ilmiy-metodologik asoslaridan biri bo'lib xizmat qiladi. Ma'naviy-axloqiy tarbiya -yosh avlod tomonidan yuksak ma'naviy qadriyatlarning o'zlashtirilishi va ularni amaliy xulq-atvor va harakatlarga aylantirishga qaratilgan ta'limning muhim yo'nalishlaridan biridir.

So'nggi yillarda ma'naviy-axloqiy tarbiya, madaniyat, milliy va umuminsoniy qadriyatlar hamda buyuk muhaddislar va Sharq mutafakkirlarining pedagogik qarashlari pedagogika fanidagi ilmiy tadqiqotlarning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Pedagogika sohasidagi ilmiy izlanishlar ma'naviy-axloqiy tarbiya, milliy va umuminsoniy qadriyatlar hamda Sharq mutafakkirlarining pedagogik merosini chuqur o'rganish va ilmiy tahlil etishni dolzarb vazifa sifatida belgilamoqda. Xususan, Bazarov O.X[6; 12-15- b.], Axmedova M.E[7;88-b.], Bolibekov A.A[8; 46- b.], Rustamova R.SH[9;34-37- b.], Olimov Sh.Sh[10; 102- b.], Saliyeva Z.T[11], Izbullayeva G. V[12], Kinjaeva G.S. [13], Farsaxonova D.R[14], Imomqulova M.N [15; 55- b.], Kenjayev Sh[16], Umedjanova M.L. [17; 71-73- b.], Turayeva G.E [18]va boshqa olimlarning tadqiqot ishlarida ma'naviy-axloqiy tarbiyaning pedagogik tizimdagi o'rni va mohiyatini tahlil etish mexanizmlarini batafsil yoritib, ushbu yo'nalishdagi nazariy va amaliy yondashuvlarni boyitishga muhim hissa qo'shganlar.

Ma'naviyat va axloq masalasi har qanday ta'lim tizimining markazida turuvchi, insonning qalbi va ongini yaxshilikka yo'naltiruvchi ichki kuch sifatida namoyon bo'ladi. Bu esa yoshlarning nafaqat yuqori intellektual salohiyatga ega bo'lishini, balki jamiyat taraqqiyoti uchun vijdonli va mas'uliyatli mutaxassis sifatida kamol topishini kafolatlaydi. Tadqiqot doirasida ma'naviy-axloqiy tarbiya fenomenining ontologik mohiyatini tushunishda Farsaxonova D.R va Saliyeva Z.T ning konseptual qarashlari nazariy poydevor bo'lib xizmat qiladi. Farsaxonova D. R ning "Pedagogika oliy ta'lim muassasalari talabalarini ma'naviy-axloqiy tarbiyalash metodikasini takomillashtirish" [14; 64-66- b.], nomli dissertatsiyasida yoshlarning bilim olishi va kasb-hunar egallashi uchun yaratilayotgan keng imkoniyatlar va sharoitlar zamirida ularning yuksak axloqiy fazilatlarini hamda ma'naviy qiyofasini shakllantirish masalasi muhim o'rin tutadi. "Ma'naviyat" kishilarning falsafiy, huquqiy, ilmiy, badiiy, axloqiy va diniy tasavvurlarining majmui sifatida talqin etiladi. Shuningdek, ma'naviyat insonning ongi, aqliy qobiliyati va ruhiy kechinmalarini ezgu niyatlar bilan uyg'unlashtiruvchi muhim ijtimoiy-falsafiy kategoriya sifatida o'z aksini topgan.

Ushbu keng qamrovli tizimli yondashuv Saliyeva Z.T.ning "Pedagogika oliy ta'lim muassasalari talabalarining ma'naviy-axloqiy yo'naltirish mexanizmlarini takomillashtirish" dissertatsiyasida ma'naviyat inson mohiyati va amaliy

faoliyatida namoyon bo‘ladigan, avvalo alohida shaxs bilan bog‘liq tushuncha sifatida talqin etiladi. Tadqiqotda ma’naviyatning asosiy mezoni insonning ruhan va qalban poklanishi, axloq esa shaxs kamolotining yuqori bosqichi va ma’naviyat tarkibiy qismi sifatida ko‘rsatiladi. Ma’naviyat va axloq tarbiya jarayonining natijasi bo‘lib, tarbiya yosh avlodni jamiyatda yashashga ongli va maqsadli tayyorlashga qaratilgan uzluksiz pedagogik faoliyat sifatida talqin etiladi[11; 112-115- b.]..

Ma’naviyat va axloqning mazkur fundamental asoslari ta’lim jarayonida qanday manbalar orqali oziqlanishi kerakligi masalasida olima G.V Izbullayevaning “Jaloliddin Rumiyning ma’naviy-axloqiy tarbiyaga oid qarashlaridan ta’lim jarayonida samarali foydalanish” [12; 40-43- b.]. nomli dissertatsiyasida insonning jamiyatda yashashi uchun zarur bo’lgan ma’naviy-axloqiy xususiyatlarni tarbiyalash uning eng asosiy qadriyat sifatidagi mohiyatini ta’minlaydigan qadimiy va abadiy qadriyatlardandir. Uzluksiz ma’naviy tarbiya shaxsning shakllanishi, kamol topishi va o’z hayot pozitsiyasini aniq tanlashiga katta yordam beradi. Ma’naviy-axloqiy tarbiya muayyan shaxsning ma’naviy rivoji, dunyoqarashi, axloqiy qiyofasi, estetik didini o’stirishga yo’naltirilgan pedagogik faoliyatni anglatadi.

Milliy an’analar va mafkuraviy immunitet shakllanishi hamda yoshlar ongini begona va yot g‘oyalardan himoya qilish masalasida Pedagog G.S.Kinjayeva yosh avlodni ma’naviy axloqiy tarbiyalash, ularda yot g’oyalarga qarshi kurashuvchanlik ko’nikmalarini shakllantirishning samarali vositalaridan ularga o’ziga mnsub bo’lgan xalqning boy tajribasini o’rganish va uni amaliyotda foydalana olish ko’nikmalarini shakllantirishdan iborat[13;114- b.], ekanligi ta’kidlab o’tilgan.

Bugungi axborotlashgan ta’lim muhitida ushbu an’anaviy va aksiologik qadriyatlarni saqlash hamda rivojlantirish muammosini ochib berishda Turayeva G.E ning “Bo’lajak o’qituvchilarni sog’lom ma’naviy-axloqiy tarbiyalashda axborot texnologiyalaridan foydalanishni takomillashtirish” [18; 89-92- b.]. monografiyasida sog’lom ma’naviy-axloqiy tarbiya insonning g’oyaviy, siyosiy, axloqiy, ma’naviy, ma’rifiy, mafkuraviy qiyofasini shakllantirishga qaratilgan tarbiya tizimi, shuningdek, tarbiya natijasida insonga singdirilgan xislat, fazilat, sifat, odob-axloqlar majmuasi Sog’lom ma’naviy-axloqiy tarbiyani samarali tashkil etish, ma’naviypsixologik bilim saviyasini oshirish, shaxsda sog’lom dunyoqarashni shakllashtirishni, sog’lom tafakkurning yuzaga kelishini ta’minlaydi.

Ma’naviyat insonning dunyoqarashi, e’tiqodi va axloqiy fazilatlarini shakllantiruvchi muhim omil bo‘lib, yosh avlodni barkamol inson etib tarbiyalashda ta’lim-tarbiya tizimining asosiy yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki ma’naviy yetuk, halol, vijdonli va mas’uliyatli shaxs jamiyat taraqqiyotining muhim omilidir.

Tadqiqot metodlari

Mazkur tadqiqotda ma’naviy-axloqiy tarbiyaga oid o‘zbek pedagog-olimlarining ilmiy qarashlarini o‘rganish va tahlil qilishda nazariy tadqiqot metodlaridan foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosini tizimli, tarixiy-mantiqiy va aksiologik yondashuvlar tashkil etdi.

Ilmiy manbalar, dissertatsiyalar, monografiyalar va maqolalar nazariy tahlil hamda kontent-tahlil metodlari asosida o‘rganildi. Shuningdek, pedagog-olimlarning ma’naviy-axloqiy tarbiyaga oid qarashlarini qiyosiy o‘rganishda qiyosiy-tahliliy metod, ularning shakllanish va rivojlanish jarayonlarini aniqlashda esa tarixiy-pedagogik tahlil metodidan foydalanildi.

Tadqiqot natijalarini umumlashtirishda analiz, sintez va umumlashtirish metodlari qo‘llanilib, o‘zbek pedagog-olimlari qarashlarining zamonaviy ta’lim-tarbiya jarayonidagi ilmiy-metodologik ahamiyati aniqlandi.

Tadqiqot natijalari va muhokama

Olib borilgan ilmiy-metodologik tahlil natijasida ma’naviy-axloqiy tarbiya konsepsiyasining quyidagi asosiy komponentlari aniqlandi:

-shaxsning ma’naviy ehtiyoj va qadriyatlarini shakllantirish;

-milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligini ta’minlash;

-ijtimoiy mas’uliyat, vatanparvarlik va fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirish;

-pedagogik ta’sirning uzluksizligi va tizimliligi;

-zamonaviy axborot-ta’lim muhitida ma’naviy xavfsizlikni ta’minlash.

Mazkur komponentlar o‘zaro integratsiyalashgan holda ma’naviy-axloqiy tarbiya metodologiyasining asosini tashkil etadi hamda zamonaviy pedagogik faoliyatni tashkil etishda ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Tahlil natijalari shuni ham ko‘rsatdiki, ma’naviy-axloqiy tarbiya bo‘yicha amalga oshirilgan ilmiy tadqiqotlarda nazariy qarashlar yetarlicha ishlab chiqilgan bo‘lsa-da, ularni ta’lim amaliyotiga joriy etish mexanizmlari, ayniqsa, kompetensiyaviy yondashuv va raqamli pedagogika nuqtai nazaridan yanada takomillashtirish zarur. Shu bois ma’naviy-axloqiy tarbiyani tashkil etishda milliy pedagogik merosni zamonaviy innovatsion texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirish, interfaol metodlardan foydalanish hamda pedagoglarning ma’naviy kompetentligini rivojlantirish dolzarb ilmiy-amaliy vazifa sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Ushbu natijalar ma’naviy-axloqiy tarbiyani rivojlantirishga oid o‘zbek pedagog-olimlari ilmiy qarashlari bugungi ta’lim tizimi uchun muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qilishini hamda ularni ta’lim amaliyotiga tizimli joriy etish zarurligini tasdiqlaydi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, o‘zbek pedagog-olimlarining ma’naviy-axloqiy tarbiyaga oid ilmiy qarashlari shaxs kamoloti, milliy qadriyatlarni shakllantirish va barkamol avlodni tarbiyalashning muhim metodologik asosini tashkil etadi. Ilmiy tahlillar asosida ma’naviy-axloqiy tarbiyani rivojlantirishda milliy pedagogik meros, zamonaviy pedagogik yondashuvlar hamda qadriyatlar uyg‘unligining ahamiyati aniqlandi.

Takliflar

Ma’naviy-axloqiy tarbiya samaradorligini oshirish maqsadida o‘zbek pedagog-olimlari merosini ta’lim mazmuniga keng joriy etish, bo‘lajak pedagoglarda ma’naviy-axloqiy kompetensiyalarni rivojlantirish hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tarbiyaviy jarayonni takomillashtirish tavsiya etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti rasmiy veb-sayti. Ma’naviy-axloqiy tarbiya masalalariga oid material. - URL: https://president.uz/oz/lists/view/649 (kirish sanasi: 18.07.2026).

2. Abdixodirova G.E. Shaxsni ma’naviy-axloqiy ruhda tarbiyalash // Academic research in modern science: international scientific-online conference materiallari. - 110-b.

3. Musayeva N.M. Insonning ma’naviy-axloqiy fazilatlarini shakllantirishda hadislarning roli: Dissertatsiya. - Toshkent, 2001. - 17 b.

4. Soliyeva S.T. Pedagogika oliy ta’lim muassasalari ma’naviy madaniyatini rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirish: Dissertatsiya. - Toshkent, 2017. - 26 b.

5. Forobiy A. Fozil odamlar shahri. - Toshkent: Hilol Nashr, 2024. - 52-55 b.

6. Bazárov O.X. Талаба-ёшлар ma’naviy-axloqiy ongіни shakllantirishning ijtimoiy-falsafiy asoslari: Fals. fan. nomz. diss. - Samarkand: SamDU, 2004. - 12-15 b.

7. Axmedova M.E. Pedagogika tarixini o‘qitishda talabalarning ma’naviy sifatlarini tarbiyalash: Ped. fan. nomz. diss. - Toshkent, 2006. - 88 b.

8. Bolibekov A.A. Adabiy ta’lim orqali o‘quvchilar axloqiy fazilatlarini takomillashtirishda hadislardan foydalanish yo‘llari: Ped. fan. nomz. diss. - Toshkent, 2008. - 46 b.

9. Rustamova R.Sh. Talaba-yoshlarni ma’naviy-axloqiy tarbiyalashda madaniy-ma’rifiy tadbirlar samaradorligini oshirish omillari: Dissertatsiya. - Toshkent, 2008. - 34-37 b.

10. Olimov Sh.Sh. Kasb-hunar kollejlarida o‘quvchilarni ma’naviy-axloqiy tarbiyalash nazariyasi va amaliyoti: Ped. fan. dokt. (DSc) diss. - Buxoro, 2012. - 102 b.

11. Saliyeva Z.T. Pedagogika oliy ta’lim muassasalari talabalarining ma’naviy-axloqiy yo‘naltirish mexanizmlarini takomillashtirish: Ped. fan. dokt. (DSc) diss. - Toshkent, 2017. - 112-115 b.

12. Izbulloeva G.V. Jaloliddin Rumiyining ma’naviy-axloqiy tarbiyaga oid qarashlaridan ta’lim jarayonida samarali foydalanish: Ped. fan. falsafa dokt. (PhD) diss. - Toshkent, 2018. - 40-43 b.

13. Kinjayeva G.S. Talabalarni kasbiy-pedagogik ta’lim jarayonida ma’naviy-ma’rifiy ishlarni tashkil etishga tayyorlash texnologiyasi: Dissertatsiya. - Toshkent, 2020. - 114 b.

14. Farsaxonova D.R. Pedagogika oliy ta’lim muassasalari talabalarini ma’naviy-axloqiy tarbiyalash metodikasini takomillashtirish: Ped. fan. falsafa dokt. (PhD) diss. - Toshkent, 2021. - 64-66 b.

15. Imomqulova M.N. Talabalarda axloqiy-madaniy munosabatni rivojlantirish metodikasi: Ped. fan. falsafa dokt. (PhD) diss. avtoref. - Chirchiq, 2023. - 55 b.

16. Kenjayev Sh. Yoshlarni ma’naviy-axloqiy tarbiyalashga tayyorlash muammolari: Monografiya. - Toshkent: Fan, 2022. - 120 b.

17. Umedjanova M.L. Talabalarni milliy qadriyatlar ruhida oilaviy hayotga tayyorlash: Monografiya. - Buxoro: Durdona, 2022. - 71-73 b.

18. Turayeva G.E. Bo‘lajak o‘qituvchilarni sog‘lom ma’naviy-axloqiy tarbiyalashda axborot texnologiyalaridan foydalanishni takomillashtirish: Monografiya. - Termiz: Surxon-nashr, 2023. - 89-92 b.